

német és esetleg más külföldi nyelven is forgalomba kerülne.

Ha ilyen arányokat állítunk magunk elé — pedig nézetem szerint mást, mint ilyen arányu kiállítást csinálni nem érdemes — akkor minden eddigi kombinációnak kissé meg kell ereszteni a szárnyait. *Igy kell mérlegelni legelső sorban az államsegély kérdését.*

Ha a kormány egy vidéki nagyobb arányu kiállításnak egy-kétszáz ezer korona segélyt engedélyez (Pécs 170.000 koronát kapott), általában azt hiszik, hogy a kormány megerősítette magát s oly különös gráciát gyakorolt, melyért az illető város örök hála van lekötelezve.

Ha azonban e nagyarányu kiállítás részletterveit látja a kormány, plájbásszal a kezében kiszámíthatja, hogy *ebből a kiállításból az államnak három-négy millió olyan bevétele lehet* (személy-, fuvar- és árudíj bevételeiből, a fogyasztási adó növekedéséből stb.), melyre kiállítás nélkül nem számíthatna. *Ha az állam ilyen jó üzletet csinál a kiállítással, akkor a kiállításnak is joga van az államtól oly bőséges jutalékot követelni, mely reális bázisa lehet a kiállítás anyagi fundációjának.*

Ezt kell az illetőkkel fönt és lent megértetni. És ezek után ne sürgessük, ne siessük el az állami szubvenció kérdését, mert — most még — föltétlenül mi huznók a rövidbebet.

Ujszegeden a kiállítás.

A Mars-tér ellen, amelynek tervezetét Szabó igen nagy szeretettel és ügyességgel dolgozta ki, a következő aggodalmaim vannak: Nincs fa, nincs árnyék a területén. E nélkül pedig látogatott, keresett kiállítást csinálni ma már nem lehet. A fák átültetése nagyon drága dolog. Eddig leginkább az új müncheni kiállítási parkba tettek vele kísérletet, ahova 20–25 éves lombos fákat, főleg platánokat plántáltak át olyformán, hogy minden fa számára külön földágyat készítettek, melyet a vízvezetékekkel állandó kapcsolatba hozván, a fogamzás és új tenyészet előmozdítását nagy gonddal művelték. Ez azonban rengeteg pénzbe kerül. A Mars-tér ilyen befásítása legalább 2–300.000 koronát igényelne. És még akkor sem bizonyos, hogy minden fa megfogamzik-e, már pedig egypár esonka és kese fasor nem nagy ékesége volna a kiállításnak. De minek is mesterségesen csinálni parkot és fasort, mikor Szegednek van olyan természetes parkja, melynél alkalmasabb és szebb kiállítási terület még alig volt a világon.

A második aggodalom az, hogy *kétemeletes épületek nem alkalmasak kiállítási objektumok befogadására.* De nemcsak a második emelet nem alkalmas kiállítási célokra, hanem az első emelet sem, sőt a földszint sem. Ma már nem lehet kiállítási tárgyakat bármily tágas szobákba beraktározni. *A kiállítás ma már kirakatszerű ötletekből áll, melyek a szimmetrikus hatásra számítnak.* A modern irányzat a szemnek tetszetős perspektívát kíván. Vannak objektumok, melyek egymaguk kétemelet magasságúak; kellenek középtraktusok, oldalhajók, melyek áttekinthető, eszentrikus hatást biztosítsanak. Ehez pedig tágas, szellős, felülvilágított hatalmas, modern csarnokok kellenek. Ezek nélkül komoly kiállítást csinálni nem lehet, de nem is érdemes.

Harmadik aggodalmam ez:

A kiállítás területére be kell vezetni a *vasúti vágányt*, mert a vaggonszámra érkező árukat másképp bajos beszállítani. Már most a város közepén az ilyen vasúti közlekedés legalább is sok bajt és kellemetlenséget okozhatna. Ez azonban csak mellékes.

Maradna tehát az ujszegedi megoldás.

A Szabó-féle tervezet kiszámítja, hogy az ujszegedi megoldás legjobb esetben 500.000 koronával többbe kerül, pedig — ugyancsak —

terv szerint — ezért a kedvezőbb megoldásért 100.000 koronát is kár volna áldozni.

De később maga sem ragaszkodik tulságosan ehhez a szigorú kijelentéshez, mert amit Ujszeged ellen felhoz, az tulajdonképpen mind Ujszeged mellett szól. Azt mondja például „Vétek volna közönségünket egyedüli sétaterétől megfosztani az ujszegedi park lefoglalásával”. (85. lap.) Majd: „Kell a kiállítás mellett a vidékiek számára szórakozóhely s e célra kedvesebb, vonzóbb hely nem lehet mint Ujszeged”.

Nem a kiállítás mellett kell szórakozóhely, hanem magának a kiállításnak kell annak a szórakozóhelynek lenni, melyet a közönség még akkor is fölkeres, amikor talán nem is akart oda menni, főleg, ha lesz mindig valami, ami oda vonja.

És semmi sem könnyebb, mint mindennap és minden este új és új attrakcióról gondoskodni, persze nemcsak az úri publikumnak, hanem a népnek is. Stockholmban volt külön tánchely a nép számára, melyen a király fiai is megforgatták az éjszakai paraszti csillagait.

De lássuk a többi kifogásokat. Azt állítja az emlékirat egy passzusa: „Egyetlen hid nem képes a kivételes forgalmat lebonyolítani”.

Ha ez áll, hát könnyű szerrel lehet gondoskodni csavargózósi forgalomról, tessék néhány szép gondolat beállítani (esetleg a régi módi szép szegedi csónakok mintájára); ebből a célból magát a Tiszát is be lehetne vonni a kiállítás területébe s partjain elhelyezni a *halászati és hajózási kiállításokat*. Autobusz és egyéb omnibusz is mind kombinációba jöhet a kiállítás tartamára s megmaradhat esetleg azutánra is.

Azt mondja a tervezet továbbá, hogy a „külső keret vonzó hatásánál nagyobb jelentőségű a tartalom, mert ez vonzza igazán a publikumot”.

Majd ezt olvasom: „A vidéki parasztot az a vágy vonzza, hogy lásson okulásra alkalmas látni valót”.

Bizonyos, hogy a kiállítást vonzó tartalommal kell megtölteni, mert ha erre nem vagyunk képesek, kár minden további lépésért. De az is régi tapasztalati tény, hogy a kiállítások tanulságait a publikumnak alig 4–5 százaléka szűri le s ez elég is, mert mindenki, aki valamit tanult, tapasztalatait százaknak és ezreknek adja tovább. (Például az iparos, a gazda, a kereskedő, sőt még a művész is.) Azért kell tehát a látogatottságot fokozni, hogy ezt a percentet emeljük s így a publikumot, mely csak szórakozást keres, be kell terelni a komoly csarnokokba is, hogy akarva, nem akarva lásson, tanuljon, okuljon. Ami pedig a vidéki parasztot illeti, nekem is nagyon jó véleményem van róla, de azt hiszem, hogy éppen a vidéki parasztra — nem szólva a mezőgazdasági csoportok tanulságairól — mégis csak nagyobb hatással van a legkisebb attrakció, mint a legnagyobb tudományos vívmány bemutatása.

Még egy figyelemreméltó érvet olvastam az emlékiratban. Azt, hogy *Ujszeged révén a város belső részein csökkenne az üzleti forgalom.* Ez talán épügy alkalmazható volna a Mars-térre is, de én nem félek tőle. Először azért, mert az idegen látogató közönség föltétlenül megnézi magát a várost és részt vesz ennek forgalmában; de másrészt — föltéve, de meg nem engedve, — hogy a publikum az üzleti tulsúlyt a kiállításra helyezné, tessék gondoskodni róla, hogy az üzleti élet ugyanazok kezében legyen, akiknek kezében a város van. Nemcsak azt értem, hogy a kereskedők tartsák kezükben az elárusítást, hanem azt is, hogy a vendéglők, kávéházak, cukrászdák ugyanazoknak a kezében legyen, akik e brancheokban a városi üzletet kezelik, az autókat szerezzék be a villamostársaság, stb. fönttartva persze a kiállítás és a közönség érdekeinek minden irányban való kielégítését és e szempontból a szabad verseny érvényesítését.

Mindezeket előrebecsálva megemlítem, hogy mai napon újból és alaposan megnéztem az ujszegedi parkot és környékét és azt állítom, hogy *soha nagy kiállításnak ennél ragyogóbb miliője nem volt s az én 35 éves kiállítási praxsomban ennél szebb, vonzóbb kiállítási terület kevés fordult elő.* Ez a terület már magának a sikernek egyik főbiztosítója, sőt maga lesz egy attrakció, ha azt minden irányban szerencsésen ki tudjuk aknázni. (Vizesések, villamosságú kutak, virágos attrakciók, stb.).

Haszon, ráfizetés.

Az utóbbi nagy kiállítási városok, ugymint Antwerpen, Brüsszel, Düsseldorf, Genf, Légié, Milanó, Turin a kiállítások rendezésével bizonyos konkrét városrendezési célokat tartottak szem előtt. Az egyik szabályozta folyóját és partjait, hidakat, parkokat építettek, új városrészeket vontak be a forgalomba. Brüsszel és Düsseldorf nagy ünnepeket képtári helyiségeket létesítettek, más városok más állandó csarnokokat, stb.

Miután azt az elvet, melyre Szabó Gyula munkájában súlyt helyez, hogy tudniillik egy pár kiállítási épület állandóan megmaradjon, tehát a város és ne a kiállítás költségén létesüljön, itt is szem előtt kívánám tartani, a kiindulási pont *Ujszeged fejlesztésének kérdése* volna. Részben az emlékiratban olvastam, részben emlékezetből tudom, hogy évek óta szó van *nyári szinkör, nyári és téli vigadó, sporttelep és sportpalota, állandó kiállítási csarnok, közműhelytelep* s a többi eféle intézmény létesítéséről. Távol esik az én föladatkörömből, hogy direkt megjelöljem: mit lehet és mit kell ezekből megcsinálni. Ez a város dolga. Lehet, hogy talán ezeken fölül még egy-két oly sürgősebb, vagy kevésbé sürgős föladatot, melyet e kiállítás alkalmából érdemes volna megvalósítani, mert ezzel sokban hozzájárulna a kiállítás sikerének biztosításához, költségének apasztásához s Szeged modern kultúrigényeinek kielégítéséhez.

A tervezet — igen helyesen — különös súlyt helyez a pénzügyi eredményre, mert szerinte ezzel lehet a látogatottságot fokozni. Igaz, de annak a megfordítottja is áll. Tessék a látogatottságot fokozni, illetőleg ezt úgy szervezni, hogy a pénzügyi eredmények biztosítva legyenek. *A látogatottságot nagyban és egészben szervezni kell.* Nem beszélek a reklámról, mely szinte igen fontos úgy a belső, mint a külföldön, főleg a sajtó megfelelő megnyerése és érdekebevonása szempontjából. Ezuttal a látogatottságnak a *községekben való szervezéséről van szó.* Minden valamire való községekben kell bizalmi embereinknek lenni, akik a népet ciklusokra osztva Szegedre behozzák. (E tekintetben mintaszerű szervezete volt az ezredéves kiállításnak, mely talán két koronáért adott egy kiállítási belépőjegyet, reggelit, ebédet, vacsorát és fekvőhelyet.) Ezt elsősorban az Alföldön, másodsorban az egész országban kell szervezni. Így azután a látogatottság arányairól más képet nyerhetünk, mint eddig.

Ennek ellenében létesíteni kell Szegeden mintaszerű elszállásolási irodát, gondoskodni kell iskoláknak, esetleg kaszárnyáknak szállodákká való átalakításáról (amire bizonyára itt is akad majd vállalkozó, mint Buda-pestben), olcsó, népkonyhaszerű élelmézésről s mindenről, ami az alsóbbrendű és közönséges sőt a nem közönséges idegenforgalommal, illetve ennek rendszeres kielégítésével és fokozásával kapcsolatban áll.

A deficit réme a legsötétebb rém, melytől még a bátrabb idegzetű emberek is megszoktak ijedni. De a kiállítások alkalmával nem először találkozunk vele.

Egy párisi — ha jól tudom — a 89-iki világkiállítás után meginterpellálták az akkori kereskedelemügyi minisztert: *igaz-e, hogy tíz milliót fiztett rá az állam a kiállításra?*